

Předprofesní příprava žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

Eva Mrázová
PF UJEP Ústí nad Labem

Abstrakt:

Správná volba povolání je jedním z faktorů pomáhající žáků se specifickými vzdělávacími potřebami na vstup do nezávislého života. Pomoci jim může odborně připravený učitel, který zabezpečuje předprofesní přípravu žáků tak, aby odpovídala podmínkám na trhu práce, zajišťovala srovnatelnost vzdělání se zeměmi EU, snižovala riziko vlivu negativních jevů. Zároveň je schopen zapojit do přípravy na volbu povolání žáka i rodinu, která v tomto procesu má nezastupitelnou roli.

Školní integrace se u nás ve větším měřítku rozvíjí s humanizačními tendencemi od roku 1989. Základním východiskem pro pomoc jedincům se zdravotním postižením a jejich zapojení do intaktní společnosti byl „Národní plán opatření pro snížení negativních důsledků zdravotního postižení“, schválený vládou v roce 1993. Pro posun ve školské integraci se stala dalším východiskem tzv. Bílá kniha, která v kap. 10. se zabývá vzděláváním žáků se speciálními potřebami, která také vytýčila úkoly, které je třeba v budoucnu řešit.

Mezi integrovanými žáky se speciálními potřebami se v posledních letech v diametrálně odlišném počtu od počtu žáků se smyslovými, tělesnými či mentálními postižením uvádějí také žáci se specifickými poruchami učení. Speciální potřeby těchto žáků se odvíjejí od komplexu postižení, které žáci mají a lze říci, že se nejedná vždy jen o jediný typ postižení. S tím souvisí i problémy, které znesnadňují proces integrace či spíše inkluze do třídy běžné školy. Jedná se zejména o emocionální a sociální problémy žáků, které jim způsobují další odlišnosti od svého intaktního okolí. Například u žáků se specifickými poruchami učení se objevuje z emocionálních problémů častá úzkost, související s permanentní frustrací ve škole a v rodině, mimo ni, ale i ve vlastních sociálních vztazích. Ta se může projevovat v jeho maladaptivním chování. Úzkost a frustrace mohou způsobovat nízkou úroveň žákovy aspirace, působit na jeho sebehodnocení a sebereflexi, může vést k negativnímu vidění okolí, světa a své budoucnosti. Kocurová (2) uvádí výsledky šetření pomocí Rogersova testu u dyslektických žáků středního a staršího věku s následujícími závěry: u 10 % se nachází problémy v sebepojetí, ve společenské nepřizpůsobivosti u 1/4 dívek a nepřizpůsobivosti v rodině u 1/4 dívek i chlapců. Snivost byla vykázána s vysokým skóre u 12 % chlapců. V sociometrickém šetření též Kocurová (2) označuje žáky se specifickými poruchami učení za rizikovou skupinu. Důvody neoblíbenosti žáků souvisí s jejich maladaptivním chováním ve skupině, s negativními rysy v chování a s jejich školními problémy.

Naplňování speciálních potřeb žáků v běžných i speciálních třídách pomáhají v současné době odborníci z PPP, SPC a dalších podpůrných systému u nás, které mají v náplni práce podporu integrace. Většinou se tato podpora zaměřuje na diagnostikování poruchy, a na základní pomoc k odstranění nejzávažnějších chyb objevujících se v souvislosti s poruchou učení, ale už v menší míře pomáhají žákům, rodičům a učitelům v přípravě dítěte na vstupu do nezávislého způsobu života. Uvedenou skupinu žáků vzhledem k výše uvedeným faktorům lze potenciálně zařadit mezi tu část mládeže, která je při vstupu na trh práce pro výše uvedené potíže znevýhodněna. Přistoupí-li k tomu i nereálný výběr povolání a první neúspěchy při vstupu na trh práce, lze potenciálně řadit tuto skupinu žáků mezi rizikové skupiny, které jsou významně ohroženy sociálně patologickými jevy.

K eliminaci nežádoucích jevů a neúspěchu může zejména v této době, kdy se s měnícími podmínkami pracovního trhu zvyšuje nezaměstnanost a postihuje všechny věkové kategorie, přispět promyšlená předprofesní příprava žáka na volbu povolání. Metodický pokyn MŠMT k Výchově k volbě povolání doporučuje „volbu povolání“ začlenit do vzdělávacího programu základní školy podle jejích možností. Zejména u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami je vhodné uplatňovat předprofesní přípravu žáků tak, aby pojali své budoucí povolání realisticky s přihlédnutím ke svým možnostem a schopnostem.

Budeme-li vycházet z hledisek budoucího vývoje zaměstnanosti, podmínek trhu práce a ze specifických potřeb žáka, je třeba v jeho předprofesní přípravě se zaměřit na následující klíčové kompetence, kterými ne vždy jsou absolventi škol v dostatečném rozsahu vybaveni pro úspěšný start na trhu práce.

Mezi stěžejní kompetence bychom mohli zařadit :

1. Komunikativnost a kooperativnost

Cílem vzdělávání je naučit žáky:

- srozumitelnému a kultivovanému vyjadřování v ústním a písemném projevu,
- porozumění sdělení a jeho podstatě,
- umět vést dialog, formulovat otázky,
- umět naslouchat druhým a reagovat odpovídajícím způsobem,
- respektovat pravidla soužití,
- umět vytvářet pozitivní klima,
- aktivně a zodpovědně se podílet na skupinových procesech,
- při společné práci umět požádat v případě potřeby o pomoc a umět pomoci ostatním.

2. Schopnost řešit problémy a být tvořivý

Cílem je naučit:

- zvládat samostatně nebo s pomocí ostatních aktuální životní problémy a krizové situace,
- umět se vyrovnat s vlastním postižením,
- umět žít společně s ostatními.

3. Učit se být (schopnost sebereflexe a reflexe)

Cílem je naučit žáky:

- objevovat sebe a okolní svět,
- poznat, co umím,
- utvářet si dobrého mínění o sobě,
- uvědomovat si své pocity,
- poznat silné a slabé stránky osobnosti a možností jejich využití ke správné volbě povolání,
- poznat, jak nás vnímají ostatní (např. prostřednictvím výroků spolužáků o „já“ apod.),
- rozvíjet volní vlastnosti potřebných v pracovním procesu, tj. plánování činnosti, dokončení činnosti, zvládnutí vlastních citů a afektů, důslednost, vytrvalost, překonávání překážek apod.

4. Schopnost přemýšlet a učit se a poznávat

Ve vzdělávacím procesu zauímají přední místo předpoklady pro další úspěšný rozvoj žáka v pracovním, občanském a osobním životě.

Cílem je naučit žáka:

- číst s porozuměním verbální texty, umí s nimi pracovat, uživatelsky ovládat elektronická média,
- vést žáka k základní matematické vědomosti, dovednosti a návyky potřebné k osvojení si učiva odborných předmětů a k řešení praktických úkolů denní potřeby,
- vést žáka k přesnosti, samostatnosti, odpovědnosti, k přesné interpretaci výsledků.

Nedílnou součástí vzdělávání jsou hodnoty a postoje žáka spojené s potřebami poznávat nové a s potřebou aktivní zvědavosti. Důraz je kladen na zvládnutí praktických činností spojených se schopností orientace na trhu práce, vedení žáka k reálné představě o svém budoucím povolání, znalosti své reálné odborné i osobné kvality a k umění konstruktivně zvažovat své možnosti v oblasti profesní dráhy. Žáka vést k přehledu o nabídkách a možnostech pracovního uplatnění v regionu a umění vhodným způsobem prezentovat výsledky své práce, účelného využívání volného času, a rozvíjení zdravého stylu života.

Nezastupitelnou roli v předprofesní přípravě žáků na volbu povolání má nejen škola, ale i rodina. To vyžaduje nejen systematické působení na žáka v oblasti volby povolání, ale i aktivní zapojení rodičů do procesu přípravy jejich dětí na volbu povolání. K předprofesní přípravě je třeba přistupovat v globálním pohledu na žáka a jeho perspektivy uplatnění v praktickém životě. Předprofesní přípravu zařadit do většiny předmětů a začít s ní už při vstupu na druhý stupeň základní školy a provádět ji kontinuálně s akčním plánem pro každého žáka, který je vypracován podle jeho možností a schopností a prognózy jeho vývoje.

Na pomoc učitelům již proběhly v rámci projektu Phare 2000 Start – úspěšný start absolventů škol na trh práce kurzy pro učitele základních, středních a zvláštních škol v Ústeckém a Karlovarském kraji zaměřené na volbu povolání. Na základě pozitivních ohlasů účastníků kurzů a šetření potřeb přípravy učitele pro volbu povolání v Ústeckém regionu bylo připraveno na PF UJEP v rámci centra celoživotního vzdělávání třísemestrové specializační studium „garant předprofesní přípravy žáků“. Cílem studia je odborně připravený učitel, který ovládá vhodné diagnostické metody, zná vývojové zvláštnosti žáků základních a speciálních škol, zejména žáků se specifickými vzdělávacími potřebami, má povědomí o odborné pomoci, zná specifické metodické postupy a prostředky a umí je využívat při práci se žáky. V neposlední řadě umí používat různé formy práce s rodiči žáků, které mohou přispívat k vhodné volbě povolání, umí se orientovat v nabídkách jednotlivých profesí a má přehled o dalších možnostech uplatnění žáka na trhu práce.

Závěr:

Předprofesní příprava žáků na povolání je chápána komplexně, což zahrnuje nejen osobnostní rozvoj žáka, přípravu na možné problémové situace v přípravě na povolání a při vstupu na trh práce, ale předpokládá i odborně připraveného učitele.

Literatura:

BELZ, H.- SIEGRIST, M. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*. Praha: Portál 2001. ISBN 80-7178-479-6
 KOCUROVÁ, M. Emocionální a sociální aspekty specifických poruch učení. In *Speciální pedagogika*, číslo 1, ročník 2002 str. 1.-13. ISSN 1211- 2720

PaedDr. Eva Mrázová
 katedra pedagogiky
 PF UJEP Ústí nad Labem